शिक्षण पेशाप्रति शिक्षकहरूको धारणा

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन मूल विषयको

आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि तयार पारिएको

शोध प्रतिवेदन

शोधकर्ता

मोहन विक्रम ओली

परीक्षा रोल नं. : २८००५९/२०६५

त्रि.वि. दर्ता नं. : २६२८९–९३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६९

णत्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय कीर्तिपुर, काठमाडौँ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विषय अन्तर्गतको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि छात्र मोहन विक्रम ओलीले **शिक्षण पेशाप्रति शिक्षकको धारणा** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नुभएको हो । उहाँको यस शोधपत्रलाई मूल्याङ्कन गर्न सो विभागको मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

शोध निर्देशक

बालकृष्ण अधिकारी

शिक्षण सहायक

Date : 26 August, 2012

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय कीर्तिपुर, काठमाडौँ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको पाठ्यक्रम अनुसार छात्र मोहन विक्रम ओलीले **शिक्षण पेशाप्रति शिक्षकको धारणा** शीर्षकमा तयार पार्नु भएको शोधपत्र स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नुभएकोमा उक्त शोधपत्र तपसिलमा नाम उल्लेख भएको मूल्याङ्कन समितिबाट मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
विभागीय प्रमुख प्रा. स्वयमप्रकाश ज.ब.रा.	....
शोध निर्देशक बलकृष्ण अधिकारी	....
उप–प्रा. किरणराम रञ्जितकार बाह्य परीक्षक	....

Date : 26 August, 2012

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरमा 'पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन' विशिष्टीकरण विषयको द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न **शिक्षण पेशाप्रति शिक्षकको धारणा** नामक शोधपत्र तयार पारेको छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई पाँच परिच्छेदमा प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ । शोधपत्रले त्रि.वि.को उद्देश्य पूरा गर्ने अपेक्षा लिएको छु । यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई आवश्यक निर्देशन तथा सहयोग उपलब्ध गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्री बालकृष्ण अधिकारीज्यूप्रति म आभारी छु । साथै गुरुहरु प्रा. श्री स्वयंप्रकाश ज.ब.रा., उप–प्रा. किरणराम रञ्जितकार र श्री शरणहरि श्रेष्ठज्यूप्रति विशेष आभार व्यक्त गर्दछु । यसै गरी यस शोधपत्रलाई पूर्णता दिन आवश्यक सत्य तथ्य सूचना तथा जानकारी उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याइदिनुहुने विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरु र शिक्षकहरुलाई समेत धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । त्यस्तै कम्प्यूटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने कीर्तिपुर नयाँबजार स्थित एकेडेमिक कम्प्युटर लिङ्कलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधार्थी

मोहन विक्रम ओली

शोधसार

शिक्षण पेशा सम्मानित र मर्यादित पेशा हो । विद्या नै सर्वश्रेष्ठ ज्ञानको जननी हो । विद्याबिना व्यक्ति–व्यक्ति समान हुँदैन । हरेक व्यक्ति, घर, समाज एवम् देशको विकास विद्याले नै हुन्छ । आजको युगमा विद्या नभए केही पनि हुन सक्दैन । राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकास गर्नमा विद्याको अग्र स्थान हुन्छ । गुणस्तरीय शिक्षा, प्रभावकारी शिक्षण सिकाई भएको मूलुक विकसित मुलुकको स्थानमा रहेको छ । हाम्रो देशमा पनि शिक्षाको विकास र विस्तार गर्न विगत लामो समयदेखि औपचारिक, अनौपचारिक अहिले खुल्ला शिक्षाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुँदै आए पनि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन । शैक्षणिक अवस्थाप्रति शिक्षकको धारणा एवं पेशामा सन्तुष्टि पहिचान गर्ने उद्देश्यले सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरुको धारणा एवं सन्तुष्टि पक्षमा यस अध्ययनलाई केन्द्रित गरिएको थियो ।

दाङ जिल्ला अन्तर्गत पर्ने (धनौरी, बाघमारे, शान्तिनगर, पवननगर, श्रीगाउँ) पाँचवटा विद्यालय कार्यरत ३० जना शिक्षक र शिक्षिकाहरुलाई संयोजक नमूना प्रक्रियाबाट छनौट गरी यो अध्ययन सम्पादन गरिएको छ । अध्ययनका उद्देश्यहरु (क) शिक्षण पेशामा शिक्षकहरुको सन्तुष्टि पत्ता लगाउन, (ख) समस्याको पहिचान गर्न र (ग) शिक्षण पेशामा शिक्षकहरुलाई सन्तुष्ट बनाउने उपाय पत्ता लगाउन रहेको थियो । अध्ययनका साधनहरु : मत सर्वेक्षण र अन्तर्वार्ता थिए ।

शिक्षण अवस्थाप्रति शिक्षकको धारणा बुझ्न सात वटा फरक (शैक्षिक वातावरण, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक, शैक्षिक सामग्री, परीक्षा र मूल्याङ्कन, सामाजिक प्रतिष्ठा, कर्तव्य र सेवासुविधा) पक्षहरु समावेश गरिएको थियो । धारणा एवं सन्तुष्टि पहिचान गर्न मत सङ्कलन गर्न लिकर्टको पाँचबुँदे व्यक्तिगत अभिमत तालिकालाई प्रयोग गरिएको थियो । प्राप्त अङ्कलाई गणना गरी न्यूनतमदेखि अधिकतमसम्म प्राप्ताङ्कलाई बारम्बारता तालिकामा देखाई प्रतिशतको आधारमा व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको थियो ।

अध्ययनबाट प्राप्त नतिजा अनुसार सामुदायिक विद्यालय स्तरमा कार्यरत शिक्षकहरुको शैक्षणिक अवस्थाप्रति सकारात्मक धारणा रहेको छ । उनीहरु पेशाबाट सन्तुष्ट छन् भने तथ्य प्राप्त भएको थियो । वर्तमान शैक्षिक वातावरण, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रयाप्तता र व्यवस्था, शैक्षिक सामग्रीको निर्माण, प्रयोग र प्रभावकारीता साथै विद्यालय स्तरमा सञ्चालित परीक्षा प्रणाली तथा मूल्याङ्कन परिपाटी पक्षमा शिक्षकहरुको घारणा सकारात्मक रहेको पाइयो भने शिक्षण पेशालाई जिम्मेवारीपूर्वक उत्तरदायित्वको रुपमा

लिन पेशाप्रति कर्तव्यनिष्ट र लगनशील हुनुपर्ने पक्षमा सकारात्मक धारणा रहेको पाइयो भने सेवा तथा सुविधा एवं आफूले पाइरहेको सामाजिक प्रतिष्ठा, मान, सम्मान र स्तरका पक्षमा कम सकारात्मक रहेको पाइयो भन्ने जस्ता तथ्य प्राप्त भए ।

यस अध्ययनको निष्कर्षको अधारमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न विद्यालयको शैक्षिक वातावरण अनुकूल हुनुपर्दछ । शिक्षण पेशामा पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधा यथोचित रुपले प्रदान गर्नुपर्दछ भन्ने जस्ता तथ्य प्राप्त भयो । निरीक्षण प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने विषयगत र समानुपातिक शिक्षक दरवन्दीको वितरण साथै समुदायको सक्रिय सहभागिता विद्यालयको समुन्नत विकासको निम्ति हुनु आवश्यक छ । महिला शिक्षिकाको व्यवस्था लगाएत शिक्षकहरु पेशाप्रति जागरुक, निष्ठावान, कर्तव्यनिष्ठ र जिम्मेवार वन्नु पर्दछ भन्ने जस्ता तथ्य प्राप्त भए ।

विषयसूची

सिफारिस पत्र i

स्वीकृति पत्र ii

मन्तव्य iii

शोधसार iv

विषयसूची vii

तालिकासूची viii

अध्याय – एक

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ७

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ८

१.४ अध्ययनको औचित्य ८

१.५ अध्ययनको परिसीमा ९

परिच्छेद दुई

पूर्व साहित्यको समीक्षा

२.१ शीर्षकसँग सम्बन्धित लेखरचनाहरु १२

२.२ अनुसन्धान सम्बन्धी साहित्यहरु १३

२.३ दस्तावेज सम्बन्धी साहित्यहरु १४

२.४ अवधारणात्मक ढाँचा १६

अध्याय – तीन

अध्ययन विधि

३.१ अध्ययनको ढाँचा १८

३.२ सूचनाका स्रोतहरू १८

३.२.१ प्राथमिक स्रोत १८

३.२.२ सहायक स्रोत १८

३.३ जनसङ्ख्या र नमूना छनोट १९

३.३.१ विद्यालयहरु छनोट १९

३.३.२ शिक्षकहरु छनोट १९

३.३.३ प्रधानाध्यापकको छनोट १९

३.४ साधनको निर्माण र प्रयोग २०

३.४.१ मत सर्वेक्षण २०

३.४.२ मुख्य सूचनादातासँग अन्तर्वार्ता २०

३.५ साधनको वैधता निर्धारण २०

३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण २०

अध्याय – चार

विश्लेषण तथा व्याख्या

४.१ शैक्षणिक अवस्थाप्रति शिक्षकको धारणा २२

४.१.१ शैक्षिक वातावरणप्रति शिक्षकको धारणा २३

४.१.२ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक २४

४.१.३ शैक्षिक सामग्री २५

४.१.४ परीक्षा तथा मूल्याङ्कन २६

४.१.५ सामाजिक प्रतिष्ठा २६

४.१.६ कर्तव्य २७

४.१.७ सेवा र सुविधा २८

४.२ शिक्षण अवस्थाप्रति शिक्षकहरूको धारणा २९

४.३ प्रधानाध्यापकबाट प्राप्त प्रतिक्रिया ३१

४.३.१ शिक्षाको पेशागत सन्तुष्टिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू ३१

अध्याय – पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१	प्राप्ति	३२
५.२	अध्ययनको निष्कर्ष	३३
५.३	सुझावहरू	३३

सन्दर्भसामग्री	३५
परिशिष्ट	३७

तालिका सूची

तालिका ४.१ :	शैक्षिक वातावरणप्रति शिक्षकको धारणा	२३
तालिका ४.२ :	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकप्रति शिक्षकको धारणा	२४
तालिका ४.३ :	शैक्षिक सामग्री प्रति शिक्षकको धारणा	२५
तालिका ४.४ :	परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रति शिक्षकको धारणा	२६
तालिका ४.५ :	सामाजिक पतिष्ठाप्रति शिक्षकको धारणा	२७
तालिका ४.६ :	सन्तुष्टि	२८
तालिका ४.७ :	सेवा र सुविधा	२९
तालिका ४.८	शिक्षण अवस्थाप्रति शिक्षकहरुको धारणा	३०